

Сидор І.П., к.е.н., доцент; Сыдор И.П., к.э.н., доцент; Sydor I.P., c.e.s., professor

СВІТОВІ МОДЕЛІ ФІНАНСУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ
МИРОВЫЕ МОДЕЛИ ФИНАНСИРОВАНИЯ ВЫСШЕГО
ОБРАЗОВАНИЯ
WORLD MODEL OF HIGHER EDUCATION FINANCING

Соціально-економічний розвиток держави та рівень добробуту її громадян значною мірою залежить від рівня та якості освітніх послуг, які надають навчальні заклади різних рівнів акредитації. Підтримання якості освіти на високому рівні вимагає відповідного фінансового забезпечення, що є доволі актуальним для України в умовах обмеженості фінансових ресурсів з боку держави.

Фінансування освіти є основним важелем впливу держави на реформування системи навчальних закладів та основним інструментом досягнення позитивних результатів в освітній сфері. Проте, якщо дошкільна та загальна середня освіта фінансується за рахунок бюджетних коштів, то підготовка кадрів у вищих навчальних закладах I-IV рівнів акредитації дедалі більше характеризується змішаною формою фінансування. Витрати на вищу освіту дедалі більше розподіляються між державою і здобувачами освіти, та й самі ВНЗ намагаються диверсифікувати фінансові джерела своєї діяльності.

У даному контексті доволі актуальним питанням є вивчення світового досвіду фінансування вищої освіти з метою пошуку альтернативної моделі для вітчизняної освітньої галузі з підготовки кадрів.

У міжнародній практиці застосовуються близько 4 тис. схем і моделей фінансування вищої освіти. Вони відрізняються ступенем покриття державою вартості навчання у ВНЗ, механізмом відбору потенційних студентів, рівнем самостійності ВНЗ у визначенні ціни навчання, включенням до системи державного фінансування приватних ВНЗ та за іншими факторами [4].

Водночас основним інституційним інвестором для вищої школи залишається держава.

У світовій практиці сформувалися кілька підходів до організації державного фінансування вищої освіти [4, с. 235–237; 5, с. 64-65; 2, с. 2-3].

Фінансування за видатками (Канада, Велика Британія, Франція, Японія, Швеція, Норвегія, Китай, Нігерія) передбачає, що бюджетні кошти надходять прямо до ВНЗ, а їх використання чітко контролюється державою. Ступінь автономії, а отже, і відповідальності ВНЗ за надання якісних освітніх послуг низький. Бюджетування ВНЗ здійснюється з використанням трьох механізмів:

– лінійний бюджет – кошторис розподіляється за типами витрат (зарплата, обладнання, обслуговування студентів);

– програмний бюджет – розподіл коштів за центрами вартості (окремими факультетами або, в деяких випадках, навіть окремими викладачами, які відповідають за програму);

– кошторис за видами діяльності – з виокремленням витрат на навчання та на науково-дослідну роботу.

Ще одна модель фінансування вищої освіти передбачає *фінансування за результатами діяльності* (Данія, Фінляндія, Ізраїль, Нідерланди, США та інші країни), яка означає, що виділення державних коштів залежить від результатів навчальної та науково-дослідної діяльності ВНЗ – безпосередніх

(якості та обсягу наданих освітніх послуг) і кінцевих (соціально-економічного ефекту від здобуття освіти: кар'єрного зростання випускників ВНЗ, їхніх доходів, задоволеності роботодавців якістю підготовки випускників тощо). Усі ці показники досліджуються спеціальною агенцією з моніторингу та якості освітніх процесів. Вони стосуються як окремо взятого вузу, його професорсько-викладацького складу, так і студентів і випускників даного ВНЗ. ВНЗ має більше повноважень у фінансовому та адміністративному управлінні, але галузеве міністерство здійснює постійний моніторинг якості освіти.

Необхідно відмітити, що відповідно до положень Закону України «Про вищу освіту» з 2015 р. [1] запроваджено вище зазначений досвід фінансування

вищої школи, орієнтований на результат, що обумовлено не лише необхідністю реформування вищої освіти, а й оптимізацією бюджетних коштів та їх адресністю, зважаючи на результати діяльності.

Дещо інший механізм бюджетного забезпечення має *договірне фінансування освіти* (Бразилія, Аргентина, Індія, Греція, Італія) в основі якого лежать результати переговорів представників ВНЗ та освітнього міністерства або фінансових установ. Формування бюджету ВНЗ може відбуватися [6]:

а) шляхом збільшення коштів порівняно з попереднім періодом відповідно до планів розвитку освітнього закладу;

б) з використанням угод «ad hoc», зважаючи на політичну вагу в суспільстві представників даного навчального закладу;

в) методом встановлення урядом для кожного конкретного ВНЗ фіксованого проценту від національного доходу.

Договірне фінансування вищої освіти фахівці не вважають ефективним через високу економічну невизначеність та залежність від зовнішніх впливів та можливості лобіювання інтересів окремих політичних діячів щодо конкретних навчальних закладів.

На нашу думку, з метою досягнення високої якості та ефективності освітнього процесу у вітчизняних ВНЗ та вирішення проблем фінансування вищої освіти в Україні, необхідно не динамічне зростання видатків державного бюджету на вищу освіту, а їх ефективне використання та розширення альтернативних джерел фінансування вищої освіти за прикладом окремих країн. Зокрема:

– встановлення плати за навчання або зборів на відшкодування витрат на проживання та харчування (Швеція, Норвегія, Фінляндія, Данія; у більшості країн з перехідною економікою);

– довгострокове залучення фінансових пожертвувань від випускників, індивідуальних і корпоративних донорів з метою створення ендаментів – фондів цільового капіталу, що використовуються ВНЗ на суспільно значущі

цілі. Значні пожертвування ще в ХІХ ст. одержували такі університети США, як Гарвард, Єль, Принстон, Колумбія, Дартмут. Провідним промисловцям і бізнесменам зобов'язані своїм зростанням великі католицькі університети США, серед яких Нотр Дам, Бостон Коледж, Фордгам, Джорджтаун та ін.;

– випуск облігацій, як це зробив у 2010 р. Кембриджський університет (Велика Британія), уперше за 800 років не знайшовши іншого шляху фінансування університетського містечка, музейних та освітніх центрів (400 млн ф. ст.). Шляхом випуску облігацій під час економічної кризи пішли Гарвардський та Принстонський університети США, залучивши \$2,5 млрд і \$1 млрд відповідно;

– формування підприємницьких університетів, які не просто взаємодіють із промисловістю, а здатні комерціалізувати результати своєї наукової діяльності (інтелектуальну власність), тобто заробити прибуток і залучити додаткові фінансові ресурси. Досвід США вказує на дві моделі становлення підприємницького університету [3]. Перша – університет-підприємець, кафедри й факультети якого пропонують ринку нові науково-навчальні продукти. Друга модель – університет підприємницький за результатом, який надає можливість викладачам, студентам і випускникам виходити на глобальні ринки із заснованими ними інноваційними компаніями. Наприклад, університети Стенфорда і Берклі (штат Каліфорнія), виконуючи замовлення з боку великих корпорацій і Пентагона, фактично створили світовий центр високих технологій, відомий як «Кремнієва долина»;

– корпоратизація і приватизація державних університетів;

– розвиток непрофільної діяльності;

– запровадження нових інструментів державного управління бюджетами університетів із використанням грантів, позик, що повертаються умовно, гарантій та страхування, механізмів пайової участі.

На завершення зазначимо позитивний приклад Японії, уряд якої вирішив інвестувати більшу частину бюджетних ресурсів в охорону здоров'я та освіти мотивуючи дане рішення тим, що нинішнє покоління не знає шляхів вирішення

існуючих проблем, але освічене і здорове наступне покоління зможе вирішити їх і вивести країну на шлях прискореного розвитку. Як показує японський досвід, інвестиції в освіту себе виправдали.

Список використаних джерел

1. Закон України “Про вищу освіту» від 29.12.2014 р. № 76-УІІ – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/1556-18>
2. Использование показателей результатов при финансировании вузов: зарубежный опыт – [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: http://www.mirkin.ruf_docs/_budgetfin/pokazateliopit.pdf.
3. Кобзева Л.В. Предпринимательский университет: как университету встроиться в экономику в новом десятилетии – [Электрон. ресурс] / Л. В. Кобзева. – Режим доступа: http://www.innclub.info/wp-content/uploads/.../кобзева_56_обр_00_ИТР.doc.
4. Кузьмина Н. Г. Зарубежный опыт финансирования образования в условиях возрастания автономии вузов / Н. Г. Кузьмина // Вестник Волгоград. гос. ун-та. – Серия 3: Экономика, экология. – 2008. – № 2 (13). – С. 233–237.
5. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в трансформаційний період: моногр. – К. : Міленіум, 2006. – 506 с.
6. Шевченко Л.С. Фінансування вищої освіти: диверсифікація джерел / Л.С. Шевченко – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua2013>